

DRAMA CELJSKI GROFJE

Kreft je tako z zgodovinski uvodom kakor z dramo samo dokazal, da Celjski grofje niso bili in niso mogli biti to, za kar so jih hoteli narediti pred njim: nositelji slovenskega ali jugoslovanskega nacionalizma, velikaši, ki so stremeli za ustanovitvijo jugoslovanske države že v srednjem veku, za kar so dajale zagovornikom take misli oporo Hermanove rodbinske vezi s srbskim knezom in bosanskim kraljem. Dokazal je, da so bili Celjski grofje tuji gospodarji, katerim je stoletja robotalo naše ljudstvo, tako kot so bili tuji gospodarji Habsburžani in drugi fevdalni oblastniki, katerih vpliv je zajemal tudi našo zemljo. Hkrati pa je opozoril na dejstvo, da fevdalizem sploh ni bil nositelj nacionalizma; to je postalo šele meščanstvo s svojim novim gospodarskim sistemom. Kreftova drama je prva verna in nepotvorjena slika Celjanov v naši literaturi, opozori pa tudi na razna družbena nasprotja tiste dobe. Snovno segajo v 15. stoletje (natančneje v leto 1428), ko so bili Celjani na višku svoje politične moči, hkrati pa so se že kazali prvi znaki prihajajoče dobe meščanstva. Poglavitni odliki drame: vseskozi stvarni, z ostrim psihološkim darom in zgodovinskim gradivom osvetljeni, krepko izrisani karakterji; prav tako ostra, zgoščena gradnja dejanja in dialoga, ki doseže v tretjem dejanju svoj dramaturški in miselni vrh. Vse se dogaja v času, ki pomeni že zaton Celjskih grofov. Ta zaton napoveduje punt kmeta na grajskem dvorišču: simbol bodočih puntov, ki bodo fevdalni red, ki ga predstavlja Herman, omajali v temeljih. Drama s podobo Hermana izraža requiem tiranstvu, ki ga Herman pooseblja; njegove besede so oblast in trda pest. Pravdač pa izpoveduje humanistične nazore, je glasnik novega razreda, saj je za Krefta značilno, da svoje zgodovinske drame postavlja v lomna zgodovinska obdobja - ko napredno zmaguje nad zaostalim. Zgodovinska snov je Kreftu vedno izhodišče za družbenozgodovinsko dramo, ki naj poudari razredne boje, konflikte med naprednimi in nazadnjaškimi silami družbenega razvoja. Drama je ibsenovskega tipa: človek v drami izpoveduje pisateljeve misli. Sama zgodba ni toliko pomembna, kot je pomemben pogled na družbena dogajanja v prelomnem zgodovinskem času. V celoti je izrazen kritičen pogled na družbeno dogajanje v 2 pogledih: pogled nastajajočega družbenega razreda (pravdačev pogled), drugi pa je pogled Hermana. Krstna predstava Kreftovih Celjskih grofov je bila 17. septembra 1932. leta na odru Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani. Tako ob premieri v osrednjem slovenskem gledališču kakor tudi ob knjižnem natisu, ki je tej prav kmalu sledil, je bila sprejeta drama s simpatijami in z dobro mero priznanja.

GLAVNE OSEBE DRAME

Karakterji historičnih oseb so dobili ostrejšo, stvarnejšo potezo. Veronika je »zdrava, krepka zagorska deklina«; s tem opisom se ujema njen samozavestni nastop pred sodiščem, njen energični zagovor, v katerem ji teče beseda ostro in sproščeno, brez posebne skrbi za izraze. Friderik je v času dogajanja drame star že petdeset let. Kreft je razgrnil Friderikov značaj: človeka, ki se ni zmenil za drugo kot za ženske; človeka, ki mu je druga skrb rastoča moč denarja in vprašanje, kje bo ta denar dobil. Za ceno osebne svobode ne pomišlja mnogo, ko podpiše izjavo, usodno za Veroniko. Frideriku je blizu njegova sestra Barbara Celjanka, ogrska kraljica, sicer obrobna figura v drami. Ženska z življenskim naukom: »Človeško življenje je tako kratko. Dokler ga živiš, ga uživaj mirno in srečno. Ovire je treba odstraniti.« Nad vsemi pa bedi železna volja osemdesetletnega grofa Hermana: dedje so dosegli grofovstvo, sin naj doseže državno knežstvo, in vnuk - krono. K temu cilju gredo vse Hermanove misli, zanj ne izbira poti. Sopotniki drame: Eneas Silvius Piccolomini, osebni tajnik državnega kanclerja Schlicka, pa tudi pustolovec, razvratnež in lisjak, ki je dosegel pozneje papeški prestol z imenom Pij II; Hermanov dvorni kaplan pater Gregor; Veronikin krvnik Jošt von Helfenberg, poveljnik celjskih čet. Osrednja figura pa je pravdač, rezoner, zagovornik avtorjeve misli. Pravdač je tisti, ki pogumno pove v spopadu s Hermanom: »Dovolj je bilo ponižanja in hlapčevanja, meščan je že prestopil grofovski prag in terja svojo pravico« in »Vse, kar je danes celjskega, je zgrajeno na krvi in zločinu«. Tudi pravdač je meščan, humanist, on je edini, ki je iskreno stopil na Veronikino stan, čeprav je dobro vedel, kakšno bo Hermanovo maščevanje.

KRATKA VSEBINA

1. Dejanje

V dvorani gradu se zberejo Jošt, knez, pravdač (v Italiji se je učil pravo) in padar, kasneje se pek, trgovec. Prideta Barbara in sodnik. Zberejo se, ker je naslednji dan sojenje Veroniki zaradi čarovništva in Frideriku. Herman hoče pridobiti te ljudi na svojo stran, da bi pričali, da je Veronika res čarovnica, ki je zapeljala njegovega sina in zakrivila smrt njegove bivše žene.

2. Dejanje

Pravdač pripoveduje o svojem srečanju z Veroniko in prepričuje, da ni čarovnica. Herman pregovori Friderik, da podpiše izjavo, usodno za Veroniko. Piccolomini, Barbarin ljubimec, tožilec, je prepričan, da je Veronika izgubljena.

3. Dejanje

Sodba Veroniki. Veronika je sproščena vse obdolžitve zanika, dokler ji ne pokažejo Friderikove izjave. Zdaj ve, da jo je izdal in obupuje. Pravdač pa v svojem zagovoru izpodbije obtožnico in prepriča sodnike, da Veronika ni

kriva. Govori, da moramo razumeti njeno srce - Friderik jo je napeljal v ljubezen, sam jo je povabil v grad za služabnico in jo zapeljal. V tem dejanju se pojavijo celjski tržani, predstavniki nove družbene plasti. Ti ljudje dajo svoj glas v dobro Veronike. Oprostijo jo, toda Herman prihrumi z vojaki: Veronika in pravdač sta jetnika.

4. Dejanje

Herman ne prizna razsodbe sodišča. Pravdač neprikrito izpoveduje svoje revolucionarne ideje: govori čez grofovstvo, kako nastaja nov družbeni red ponižanih in potlačenih. Napoveduje, da se bo trdna pest obrnila tja, odkoder je prišla. Ti novi ljudje bodo meščani. Hermana pravdačeve besede globoko ranijo.

5. Dejanje

V gradu je večerna zabava v čast novega viteza Ulrika (vnuk). Jošt pove Hermanu, da je Veroniko utopil, pravdač pa se je končal sam. Herman vidi, da se pravdač ni bal smrti. To je zanj nov udarec; začne se bati smrti, ker vidi, da je Friderik nesposoben naslednik. Njegov veliki sen je izgubljen: vnuk ne bo dosegel krone. Zaman je moril.

MOTIV CELJSKIH FEVDALCEV V LITERATURI

Kreftova drama o celjskih grofih ni bila niti prvo dramsko delo našega avtorja niti prva obdelava tega motiva v naši književnosti in dramatik posebej. Vzpon in vladavina Celjanov, posebej pa se usoda njihove žrtve, kaštelanke Veronike z Desenic - to je prav gotovo motiv, ki je med vsemi najbolj pogosto vabil naše pisatelje, najdemo pa ga tudi pri Hrvatih in pri Nemcih. Tako najdemo celjski motiv, četudi še brez Veronike, že v naši narodni pesmi in po njej pri Prešernu. Druga polovica devetnajstega stoletja je dala vsaj dve pričevanji o tem, kako je posebej Veronikina usoda vznemirjala naše pisatelje. Mladi pripovednici Josipini Turnograjski je narekovala čustveno povest, zgodaj pa je mikala tudi Josipa Jurčiča (Veronika Deseniška, 1879). Med manj znanimi prizadevanji je treba omeniti vsaj se sentimentalno tragedijo o Veroniki Deseniški, ki jo je s prvotbitnim simboličnim naslovom Zagorski biser napisala tržaška učiteljica Marica Gregoričeva. Po prvi vojni je Oton Župančič napisal poetično delo o Veroniki Deseniški, 1924. Sledila je prva drama široko zasnovane, a nikoli dovršene celjske trilogije, Herman Celjski, 1928, Antona Novačana. Motiv pa sta uporabila tudi Franček Rudolf (Celjski grof na žrebcu, 1969) in Matjaž Kmecl (Friderik z Veroniko, 1980).

VIRI IN LITERATURA

1. Bratko Kreft: Celjski grofje - Velika puntarija - Krajnski komedijanti, knjižnica Kondor 91, Mladinska knjiga Ljubljana 1967; spremna beseda Dušan Moravec; str. 283-290
2. Stanko Janež: Poglavitna dela slovenske književnosti, Založba Obzorja Maribor, 1987; str. 243-244
3. Janko Kos: Književnost, Učbenik literarne zgodovine in teorije, Založba Obzorja Maribor 1989; str. 403-404
4. Berilo 3; srednje izobraževanje; Založba Obzorja Maribor, 1989; str. 39-41
5. Enciklopedija Slovenije 2. zvezek; Mladinska knjiga, Ljubljana 1988; str. 12-15